

Az elbeszelt történelem (oral history) lehetőségei az andragógia oktatásában

„A történelem nem más, mint a történetírás, ami viszont a világról szóló diskurzusok szüntelen folyamata, melyek tárgya a múlt. Múlt egy van, ám róla számtalan diskurzus alakult ki eddig is, a múltnak tehát egynél több története van, elvben annyi, ahány történész vagy történetírói iskola leírja és magyarázza azt.”¹

Egy elbeszelt történelmi forrást idéz Mircea Eliade vallástörténész egyik története, melyet az emberek múlthoz való viszonyulásának elemzése kapcsán mutat be. Az örök visszatérés mítosza (1949) című írása felidéz egy román folklorista – Constantin Brailoiu – által lejegyzett történetet, melyre egy máramarosi ballada gyűjtése során akadt a kutató.² A ballada egy tragikus szerelmi történetet elevenít fel, melyben egy tündér beleszeret egy fiatal vőlegénybe, akit féltékenységből az esküvője előtti nap lelök egy szikláról. Másnap a pásztorok megtalálják a holttestet, és a faluba szállítják menyasszonyához, aki megsiratja, majd liturgikus szépségű imát mond felette. A szövegváltozatok lejegyzése közben a kutató megpróbálta a „régés-régi” tragikus történet időpontját meghatározni. Végül sikerült kinyomoznia, hogy a szerelmi tragédia körülbelül negyven évvel korábban történt, ráadásul a még élő menyasszonyra is rátalált, így szerencsés módon megtudhatta tőle az eredeti történetet. Amely meglepően egyszerű volt: a vőlegény a hegyekben járva megcsúszott egy a sziklán, és szakadékba zuhant. A pásztorok meghallották kiáltozását, bevitték a faluba, ott még beszélt menyasszonyával, majd ezután halt meg. A menyasszony a többi asszonnal együtt rituális siratót énekelt a temetésen. Az asszony a történet elmesélésekor semmi-féle tündérre nem tett utalást. A falu lakói kortársai voltak a menyasszonynak, de ez a néhány év elegendő volt ahhoz, hogy balladisztikus hőmályba tegyék, mitikus szintre emeljék a tragédiát, és ez akkor sem változott, amikor prózában idézték fel ez esetet. Szembesítve őket a koronatanú által elmondott eseményekkel, csak azt válaszolták, hogy az öregasszony már elfeledte, „bánatában szinte elborult az agya”. A valódi történetet hamisításnak vélték, az igazat számukra a mítosz mondta el. Eliade szerint a népi emlékezés történetietlen, nem alkalmas

¹ Gyáni Gábor, „Mit várhat az iskola a szkeptikus történetírástól?”, *Új Pedagógiai Szemle* (1997): 4. szám. 94–101.

² Mircea Eliade, *Az örök visszatérés mítosza* (Budapest: Európa Kiadó, 1998), 74–78.

arra, hogy megőrizze a történelmi események, személyiségek emlékét, vagy csak olyanformán, hogy kiszűrve az egyediséget, archetípusokká alakítja át őket.

A történet jól példázza annak a kettősségét, hogy az elbeszélte történelmi forrás miként bizonyul hiteles objektív, és hamissá torzult szubjektív történelmi forrásnak. Eliadét azonban nem ez a kutatómódszertani aspektus érdekli igazán, viszont gondolatmenetét követve érzékelhetővé válik, hogy a XX. század közepén miért kerülhetett ismét előtérbe az oral history, az elbeszélte történelem feltárása. A vallástörténész a modern ember és az archaikus ember múlthoz való viszonya feltárása közben megállapítja, hogy „A történelmi »visszafordíthatatlanság« és »új« iránti érdeklődés az emberiség új keletű felfedezése. Ezzel szemben az archaikus emberiség mindent megtett azért, hogy megóvja magát az újat és visszafordíthatatlant hordozó történelemtől.”³ Majd a szabadság és történelem szembeállításakor keserű következtetésre jut: „Az ember minél inkább modernné válik (tehát egyre védtelenebbé a történelem borzalmaival szemben), annál kevesebb rá az esélye, hogy történelmét saját maga csinálja. A történelem ugyanis vagy önmagát teremti /.../ vagy egy egyre szűkebb csoport tevékenysége által alakul, a kortársak többségének pedig nincsen sem közvetlen, sem közvetett beleszólása abba a történelembe, amelyet csinál (jobban mondva, amelyet a szűk elit csinál). Sőt, e törpe kisebbségnek megvan hozzá az összes eszköze, hogy minden egyes egyént e történelem eltűrésére kényszerítsen, azaz életüket kitegye a történelem állandó és közvetlen rémületének. A modern ember gyakran emlegeti dicsekedve, hogy szabadon alkothatja a történelmet, ez azonban merő ámításnak tetszik az emberiség legnagyobb része szemében. A többség szabad választása legfőljebb két magatartásra korlátozódik: 1. Nyíltan szembeszáll a kisebbség irányította történelemmel (ez esetben szabad választása van az öngyilkosság vagy a deportálás között). 2. Megbúvik embertelen körülmények között, vagy elmenekül.”⁴

Századunk derekán megváltozott az emberek viszonyulása a történelemhez és a múlthoz, ami a módszerek változását is eredményezte. A XIX. századig a történetírás számos szubjektív elemet beépített múltidéző dokumentumaiba, a XX. század közepére viszont általánossá vált az a szemléletváltás, melyet Leopold von Ranke német történész forráskritikai módszere jelentett.⁵ Ranke fogalmazta meg az „ahogy valóban megtörtént” elvét („wie es wirklich gewesen ist”), mely a tényfeltáró, főként politikátörténetre alapozó, pozitivistá szemléletmód korszakában elfogadásra talált, s a történetírásban fordulatot hozott. Az elbeszélte történelem, mint forrás, más tudományterületeken – a szociológiában, a kulturális antropológiában, a néprajzban valamint az újságírás területén vált elfogadott mód-

³ Ibid 78.

⁴ Ibid 225–226.

⁵ Németh András és Szabolcs Éva, „A neveléstörténelmi kutatások főbb nemzetközi tendenciái, új kutatási módszerek eredményei”, in *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*, szerk. Báthory Zoltán és Falus Iván, (Budapest: Osiris Kiadó, 2001), 47.

szerré. 1945 után viszont ismét hangsúlyossá váltak a szemtanú-elbeszélések. Az átélt élmények hatására a II. világháborút követően az oral history reneszánsza következett, s az utóbbi évtizedekben önálló kutatási diszciplínává nőtte ki magát.⁶ A '60-as évekre a tudomány lemondott az egyedüli igazság megtalálásának feladatáról, a posztmodern történetírás beismerte, hogy egyedüli igazság nincsen, hanem többféle igazság létezik a történelemben. Ezzel egy időben előtérbe kerültek a művelődéstörténeti jellegű kutatások, megnőtt az érkelődés a mikrotörténetek iránt, a figyelem középpontjába kerültek az átlagemberek, a mindennapi emberek történetei. Gyáni Gábor történész az oral history és a szubjektív források (naplók, memoárok) kapcsán említi, hogy „olyan történelem képe kerekedik ki e forrásanyag nyomán a történész kezében, amely észrevétlenül ötyözi magában a mítoszt és a valóságot. Így az élőlőszóval elbeszél emlékezet egyszerre szól a múlt és a jelen valóságos tapasztalatába mélyen (és felismerhetetlenül) beágyazódó mítoszból, valamint a való világ történéseiről. A történésznek ily módon kivételes lehetősége adódik rá, hogy ablakot nyisson az egyéni és a kollektív tudat folytonos alakulásának múltbeli folyamataira, amelyben a tényeknek és a fantáziának, a jelennek és a múltnak egyként megvan a maga helye. /.../ s ezzel olyan történetírás számára válik szabaddá az út, amely – miközben komolyan számba veszi a hagyományok (a kollektív mítoszok) erejét – egyúttal az általa alkotott narratív konstrukciók viszonylagosságát is tudatosítja magában”.⁷

A kollektív emlékezet fogalmát Maurice Halbwach francia szociológus alakította ki az 1920-as években. Jan Assmann egyiptológus ezt felidézve rendszert alkotott az emberi emlékezetéről, melyben a kollektív emlékezés formáinak két csoportját különbözteti meg: a kommunikatív és a kulturális emlékezetet. A kulturális emlékezet című munkájában az emlékezet külső, kultúrtörténeti dimenziójának négy területét jelöli meg.⁸ Az első a mimetikus, a cselekvésre vonatkozó hagyományok emlékezte. A második a tárgyak emlékezte, mely az embereket körülvevő tárgyakkal foglalkozik. A harmadik a beszéd és kommunikáción alapuló kommunikatív emlékezet, a negyedik pedig az értelem hagyományozása, a kulturális emlékezet. Az első három terület átvezet a kulturális emlékezet terébe, mely az értekezés középpontjában áll.

A neveléstörténet új kutatási módszereinek bemutatásakor Szabolcs Éva és Németh András „pedagógiai emlékezetéről” ír. Szerintük az oktatás a „kollektív emlékezet” kialakításának legfontosabb tényezője, így „egy adott generáció »pedagógiai emlékezetének« vizsgálata elvezet bennünket azokhoz a mentális struktúrákhoz, amelyek egy adott csoport tagjainak gondolkodását és cselekvé-

---

⁶ Bob Stradling, A huszadik századi történelem tanítása, www.altusoft.com/history/bobstradling/index.html (letöltve az internetről 2007. március 1.)

⁷ Gyáni Gábor, *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése* (Budapest: Napvilág Kiadó, 2000), 65.

⁸ Jan Assmann, *A kulturális emlékezet* (Budapest: Atlantisz Kiadó, 2004), 19–21.

sét erőteljes mértékben meghatározzák”. Ez hozzásegíthet bennünket egyrészt a nevelésnek a személyes élet alakulásában mind intellektuális és morális, mind pedig a viselkedés fejlődése terén betöltött kiemelt szerepének megismeréséhez, másrészt a „pedagógiai emlékezet” alkalmas lehet arra is, hogy segítségével a nevelés minden korban érvényes, alapvető általános jegyeit megragadhassuk.⁹

Jelen írás szándéka szerint ezt a pedagógiai aspektust vizsgálja, valamint azt, hogy miként segíti az oral history módszer a történelem tanítását. Gyáni Emlékezés és oral history című írásában jelzi, hogy az emlékezés módjai az életkor előrehaladtával változnak, ezért vitathatóvá válik az objektivitás, viszont „az orális történet /.../ a múlt olyan, az eseménytörténettel egyenértékű olvasatához segíthet hozzá bennünket, amely elsősorban nem a múlt magyarázata, hanem annak megértése szempontjából fontos. Erre a célra viszont jó eszköz az orális történet, sőt erre a célra sokkal alkalmasabb, mint az írott forrásokat hasznosító eseménytörténet-írás”.¹⁰

Az oral history életinterjú(k), elbeszélte történeti források rögzítése és azok elemzése, értelmezése. Ruth Tudor tanításmódszertani kiadványa szerint „ez a történettudományi megközelítés a történeti narratívára épül, és a történeti bizonyítást szóbeli forrásközlők véleményeinek ütköztetésére építi, kiegészülve a hagyományos történeti források tárházával”.¹¹ Bob Stradling a Huszadik századi európai történelemtanítás című – magyarra is lefordított – internetes kézikönyvében¹² azt emeli ki az elbeszélte történelem alkalmazásakor, hogy ennek a módszernek kettős célja van, egyrészt rekonstruálni lehet a múltat beszámolókon keresztül, másrészt alkalmas arra, hogy bemutassa, hogyan értelmezik az emberek múltat, milyen kép alakult ki az emberek a emlékezetében a történelmi eseményekről. Stradling az alábbi területek gyakorlását javasolja:

- „Előző generációk történeti tapasztalatainak átadása és megőrzése (szóbeli hagyomány);
- Egy-egy emberi sorson belül az élettörténetet meghatározó és az életpályának jelentőséget adó események narratívája (szóbeli életrajz);
- Egy-egy egyéni, személyes beszámoló adott eseményekről, történeti kérdésekről amelyeket kortársként megélték;

---

⁹ Németh András és Szabolcs Éva, „A neveléstörténeti kutatások főbb nemzetközi tendenciái, új kutatási módszerek eredményei”, in *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*, szerk. Báthory Zoltán és Falus Iván, (Budapest: Osiris Kiadó, 2001), 64.

¹⁰ Gyáni Gábor, *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése* (Budapest: Napvilág Kiadó, 2000), 136.

¹¹ Ruth Tudor, *Nők a XX. században. Tanári kézikönyv osztálytermi felhasználásra, „Az európai XX. századi történelem tanulása és tanítása”* című projekt, Európa Tanács, www.altusoft.com/history/ruthtudor/index.html (letöltve az internetről 2007. március 1.)

¹² Bob Stradling, *A huszadik századi európai történelem tanítása, „Az európai XX. századi történelem tanulása és tanítása”* című projekt, Európa Tanács, www.altusoft.com/history/bobstradling/index.html (letöltve az internetről 2007. március 1.)

- Szemtanúk beszámolóinak rögzítése egy-egy történeti esemény folyamán illetve azt követően.”

Ismeretes, hogy az oral history nem elismert, mint akadémiai módszer, hitelessége kétségbe vonható, viszont éppen jellemzői, s a kritikai szemléletmód kényszere teszi alkalmassá arra, hogy mint tanítási módszert alkalmazhassuk.

A magyar történelemtanítási gyakorlat még napjainkban is leginkább a hagyományos, a frontális tanítási módszereket, a tankönyvekben leírt szövegek feldolgozását preferálja, óvatos az új módszerekkel kapcsolatban. A politikatörténet túlsúlya jellemzi az oktatást, az elsajátítandó lexikális anyag mennyisége nem igazán hagy időkeretet művelődéstörténeti, mentalitástörténeti vizsgálódásra. Kevés lehetőség nyílik a tantermen kívüli órák tartására a tananyag lemaradásától félve, vagy tárgyi eszközök hiányában ritkán kerül sor filmvetítésre, múzeumlátogatásra, projektmunka megvalósítására. A kutatással is együtt járó önálló feladatok végzése, a hosszabb távú projektek alkalmazása az angolszász iskola-rendszerben mindennapos és – tapasztalatom szerint – népszerű is.¹³ Az oral history önálló kutatási területté vált, számos művelődéstörténeti, szociológiai program indult az utóbbi évtizedekben. Az 1950–60-as évektől oral history archívumok, múzeumok jöttek létre, egyetemi tanszékek alakultak, különösen nagy számban Amerikában. Magyarországon például az 1956-os Intézet hozott létre Oral History Archivumot (OHA), a gyűjtemény jelenleg az 1956-os forradalom és a korai Kádár-korszak iránt érdeklődő kutatóinak nyújtja a legtöbb információt, terveik szerint az 1989–90-es változások vizsgálatával folytatják az interjúk gyűjtését. Az intézet részeként, már a kezdetektől, 1990-től működik az OHA, mely 1990–1995 közötti időszakban a forradalom szereplőivel készítette a legtöbb interjút. A honlapjukon elérhető információ olvasható az interjúkészítésről és -feldolgozásról, a működési rendről, valamint egy tárgyszókeresésre is alkalmas névmutató található. Az oral history és a történelemtudomány kapcsolatának bemutatásakor az intézet munkatársai vallják, hogy az „interjúk éppen olyan történeti forrásnak tekinthetők, mint az egyéb »klasszikus« történeti források”, annak ismeretében, hogy az interjúk esetenként torzítanak, hiszen az emlékezőt befolyásolják az azóta történt események (más emlékezések, újságok olvasása, rádió stb.), ugyanakkor a levéltárak megnyitása után a források jelentős részéről szintén bebizonyosodott, hogy azokat még a keletkezésük idején meghamisították. A gyűjteményt – megfogalmazásuk szerint – történészek használják leggyakrabban, de tekintettel arra, hogy az interjúk során teljes életutakat rögzítettek, más tudományág képviselői is eredményesen felhasználhatják az itt található anyagokat – és itt kifejezetten a pedagógiai alkalmazásokra gondolunk. Az Amerikai Egyesült Államokban – ahol talán a legkorábban ismerték el a módszer alkalmazhatóságát – már évtizedek óta mind a középiskolások, mind az egyetemisták készítenek oral history jellegű

¹³ 1999–2000. között az angliai Intenational School of London tanára voltam.

interjúkat, de elismert ez a módszer a franciaországi közösségfejlesztésben és kulturális animáció során, ma már oral history modul felvehető az ELTE szociológia szakos hallgatói is. Több, középiskolások számára készített angol nyelvű tankönyv és tanításmódszertani segédlet interneten is elérhető.

Az Európa Tanács 1997–2001 között nagyszabású történelemtanítási programot rendezett A XX. század Európa-történetének tanítása és tanulása a középiskolában címmel. A projekt célja a szakmai fórum szervezése mellett az volt, hogy felkeltse a középiskolások és tanáraik érdeklődését Európa XX. századi történelmének értelmezési lehetőségei iránt, hogy érthetőbbé váljanak a történelem mozgatórugói, hogy fejlesszék a tanulók kritikai és kutatási készségét, megismerjék az audiovizuális és az internetes történeti forrásokat, tanítási eszközöket, és felhívja a figyelmet a „történelmi igazságtétel” pedagógiai feldolgozására. A projekt lehetőséget teremtett – többek között –, a korábban idézett Bob Stradling, A huszadik századi európai történelemtanítás, és Ruth Tudor, Nők a XX. században című tanításmódszertani segédeszközök internetes, magyar nyelvű hozzáférésehez. Ezek az e-kiadványok javaslatot tesznek az elbeszélte történelem történelemórai felhasználására, konkrét példák, esettanulmányokon keresztül nyújtanak segítséget a történelemtanároknak. Ruth Tudor nemcsak a könnyű elérhetőség és rugalmas felhasználhatóság miatt javasolja az oral historyt mint tanulási eszközt, hanem kiemeli, hogy a diákok számára a személyes történeteken keresztül „emberi arcot nyer” a történelem. Egyúttal az interjú készítése jelentősen segíti őket a szociális kompetenciák megszerzésében, fejleszti a kommunikációs készséget, elősegíti az önálló kutatási készséget, összehozza, egymás mellé leültetve a különböző generációkat, fejlesztheti az empátikus készségeket, az odafigyelést, a megértést, a figyelmes hallgatást. Fontos szempont, hogy az elbeszélte források elemzése, összevetése más történeti forrásokkal, nagymértékben fejleszti a kritikai látásmódot, és elősegíti a kritikai szemlélet iránti igény kialakulását, valamint felhívja a figyelmet a történelmi források hitelességének kérdésére. És természetesen lehetőséget teremt arra, hogy nagy mennyiségű ismeretanyaggal szolgáljon az interjú esetlegesen olyan területen is, melyről kevés egyéb forrás áll a rendelkezésünkre. Bob Stradling így foglalja össze, hogy a diákokat miért érdemes megismertetni ezzel a módszerrel. „Az oral history módszere:

- Betekintést nyújt a diákok számára a mindennapi emberek történelmi tapasztalataiba és nézőpontjába.
- Rálátást enged a közelmúlt történet helyzeteire, a száraz tankönyvi leírásokba lelket lehel, és gyakran olyan plasztikus történelmi panorámát kínál a diák számára, amelyet másodlagos források írott formában nem kínálhatnak.
- Olyan embereket és társadalmi csoportokat mutat be a diákoknak, akik általában hiányoznak a hivatalos történetírásból és a történelemkönyvekből egyaránt.

- Hasznos viszonyítási pontként is szolgálhat ez a forráscsoport más hagyományos történeti források elemzésekor, valamint a történészek által képviselt álláspontok értelmezésében.
- Az elbeszélte történelem s azon belül kiemelten a kortárs interjúalanyok személyes visszaemlékezései a XX. századra vonatkozóan, sokszor nagy segítséget jelentenek a diákok számára abban, hogy felfedezzék és alkalmazzák a történeti kontinuitás és változás kulcsfogalmait a tanulási folyamatban.
- A szóbeli forrásokat felhasználó diákok számára ugyanazokat az alapelveket és kritikai eljárásokat kell végrehajtaniuk a forráscsoporttal kapcsolatban, mint a hagyományos történeti források esetében (szelekció, előítélet és elfogultságok kiemelése, logikai ellentmondások és információs hiányosságok kimutatása).¹⁴

Kiemeli, hogy a történész, aki a visszaemlékezéseket gyűjti, rendszerezi, az maga is aktív részesévé válik a történelemnek, hiszen a kérdező által feltett kérdések is egyfajta szemléletet tükröznek, az interjúk valamiféle személyes kapcsolaton alapulnak.

Stradling történeti témaköröket ajánl a tanároknak (egy-egy nevezetes esemény köré fűzve a vizsgálatokat), módszertani eszközöket mutat be (pl. háttérkutatók, hely- és családtörténeti vizsgálatok filmek, fotók felkutatásával), segítséget ad interjúk megtervezésére, lebonyolítására, elemzésére és értelmezésére.

Eddigi példáink általában a történelem tanítására vonatkoztak. Alábbiakban azt vizsgáljuk, milyen lehetőségei vannak az oral history módszernek az andragógia oktatásában.

Az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kara Andragógia Tanszéke által kidolgozott andragógia alapképzési szak indítási dokumentációja a képzés céljaként határozza meg olyan szakértők kiképzését, „akik széles körű társadalomtudományi alapokra építve képesek a felnőttek tanulását elemezni, motiválni és menedzselni, a tanulási folyamatokat értékelni, és minőségbiztosítását kiépíteni. Egyaránt képesek a life-long learning területén kutató és képző (képzők képzője) feladatok ellátására”.¹⁴ Kiemelhető, hogy az okleveles andragógus (felnőttképzési módszertani szakértő szakirányon) végzettséget azok kaphatják, akik képesek „új információk gyűjtésére, a felnőttképzés területén felmerülő új problémák, új jelenségek kritikus feldolgozására”, „ismerik és alkalmazni tudják az andragógia kutatómódszertanát, önálló tudományos munkák létrehozására képesek”, „a megszerzett tudás alkalmazásában és gyakorlati hasznosításában a felnőttképzés területén megfelelő kreativitással és önállósággal rendelkeznek”, „képesek az andragógia mélyebb összefüggésének megértéséhez szükséges információk forrásainak felkutatására, a társtudományok eredményeinek értelmezésére és

¹⁴ Kérelem az andragógia alapképzési (Bachelor) szak indítására, ELTE, 2005. július 25. Kézirat.

felhasználására”; „a fogalmi gondolkodást magas szinten elsajátították, aminek birtokában képesek az andragógia területén az aktuális kutatások és tudományos munkák kritikus elemzésére, a módszertanok adekvátságának a megállapítására, szükség esetén alternatív megoldások felvetésére”; alkalmasak arra, hogy „önálló véleményt, szükség esetén kritikát fogalmazzanak meg, döntéseket hozzanak, következtetéseiket és döntéseiket szakmai és nem szakmai közönségnek be tudják mutatni”; „eredeti ötletekkel és önálló tevékenységgel járulnak hozzá a felnőttképzéssel kapcsolatos, különböző szinteken (társadalom, munkahely, egyén) jelentkező problémák megoldásához”; „önműveléssel és folyamatos önfejlesztéssel ismereteiket magasabb szintre emeljék”, a szakmai attitűdök és a magatartás terén rendelkeznek „az andragógus feladatainak ellátásához szükséges tulajdonságokkal, így a felnőtt differenciált fejlesztésének elősegítéséhez szükséges alkalmazkodóképességgel, előítélet-mentességgel, empátiával, toleranciával, rugalmassággal, objektivitással”; „a felnőttképzés sajátosságaiból adódó összetett és előre kiszámíthatatlan helyzetekben a döntéshozás képességével”; „saját tevékenységük kritikus értékelésének, egyéni értékrendszerük kialakításának és megőrzésének képességével”.

Mindezek kialakítására az eltömegesedő felsőoktatásban elég nehéz megfelelő módszereket találni, különösen annak tudatában, hogy az elméleti és gyakorlati képzés aránya a 70%–30% arányban oszlik meg a szakon, és a nagy csoportlétszámok esetén (levelező tagozat) minimális lehetőség nyílik az egyéni szóbeli megnyilatkozásokra, a kommunikációs készség fejlesztésére, a szociális kompetenciák kialakítására, holott nyilvánvaló, hogy a humán erőforrás fejlesztésben, vagy bármely szervezői készséget igénylő szakma betöltésekor (művelődésszervező, személyügyi szervező, karrier-tanácsadó stb.) ezek a készségek nélkülözhetetlenek. Véleményünk szerint az oral history módszere lehetőséget nyújt az andragógia szakon elsajátítandó gyakorlati ismeretek, készségek megszerzésére, a kritikai látásmód kialakítására. Továbbá önálló, egyéni feladatvégzést követel meg a hallgatóktól, kiküszöbölve azt az internet adta lehetőséget, mely során egyszerű másolással, fáradságos szellemi teljesítmény nélkül lehet házi dolgozatot „alkotni” az idézőjelek elhagyásával, pusztán a „copy-paste” billentyűk lenyomásával. Ugyanakkor az alapos háttérkutatások és elemzések végzésével az oral history módszer alkalmas páros vagy csoportos projektmunka megtapasztalására is.

Az andragógia szak alapozó szakaszában a hallgatók tudása számos elméleti ismerettel bővül: többek között pedagógiát, pszichológiát, filozófiát, művelődés-filozófiát, társadalomismeretet tanulhatnak. Az alapozó képzésben kerül sor kommunikációs ismeretek és az önművelés modul elsajátítására is. Ezalatt a hallgatók megismerkedhetnek a felsőoktatás hagyományos formáival és módszereivel, több elméleti dolgozat megírásán, vizsgák során esnek át. Ezek elvégzése után van lehetőség a művelődéstörténeti stúdium és az andragógia története/komparatív andragógia tárgyak felvételére. A két féléves egyetemes és magyar művelődés-

történeti, művészettörténeti modul átfogó, lexikai ismereteket ad heti 3 tanórás előadás formájában. Az andragógia történeti modul a heti 2 órás előadás mellett heti 2 órás gyakorlatot is magában foglal. Ez a tárgy az oral history megismerésére szolgálhat a szeminárium órakeretein belül. A művelődésszervező-képzésben az andragógia tárgy oktatása során eddig is előfordult, hogy a hallgatóknak interjút kellett készíteniük egy felnőttoktatási szakemberrel, vagy egy iskolán kívüli képzésben résztvevő felnőttel. Természetesen ezek az interjúk nem adhattak olyan átfogó ismereteket, mint amelyeket az oral history magában rejt, de a tárgy keretei sem voltak erre megfelelőek. Az andragógia szakos képzés viszont lehetőséget teremt a felnőttképzési ismeretek differenciálására és diverzifikálására. A művelődésszervező szakon indult specializáció, a Civil társadalom és nonprofit szervezetek képzési program első két alapozó moduljában javaslatot tett oral history készítésére és ösztönzésre, hiszen az oral history módszer alkalmas a demokratikus intézményrendszerek működésének vizsgálatára, azonban a civil ismeretekre vonatkozó órakeret nem tette lehetővé a részletes módszertani ismeretek elsajátítását.

Az andragógia története/komparatív andragógia kétféléves szeminárium (az előadás mellett) megteremti annak feltételeit, hogy a hallgatók – a felsőoktatási követelményrendszernek megfelelő szinten – alkalmazzák az oral history módszert. Kutatható témának bizonyul az iskolán kívüli képzések biográfiai felidézése, az olvasókörök, önképzőkörök, népfőiskolai képzések, szabadegyetemek, civil szerveződések által megvalósított képzések, a NÉKOSZ történetének, a dolgozók iskoláinak, a szakszervezeti tanfolyamoknak, a politikai továbbképzéseknek a felidézése, az ott szerzett tapasztalatok, a tanulásra, a képzés szervezésére vonatkozó élmények megismerése és elemzése. A diákoknak alkalma nyílt interjút készíteni idős családtagjaikkal, ismerőseikkel, de szakmai segítséget is kaphatnak interjúalanyok megkeresésében, hiszen a tanszéki oktatók több ízben vettek részt idősek képzésével kapcsolatos munkában.

A közelmúlt történelmének alulnézeti vizsgálatára, az oral history módszer bemutatására lehetőséget kínál a Népi Kollégiumok Szövetségének sokszor vitatott történelmi háttere, vezéregyéniségeinek ismertsége, a történeti dokumentumok, elemzések, visszaemlékezések, dokumentum- és művészfilmek elégséges volta.¹⁵ „A népi kollégiumi mozgalom minden átadható és hasznosítható tapasztalata, tanulása ellenére egyszери, a maga eleven, eredeti alakjában meg nem ismételtető

---

¹⁵ Lásd például: Papp István, „A NÉKOSZ legendája és valósága?”, in *Mítoszok, legendák, tévhit* a 20. századi magyar történelemről, szerk. Romsics Ignác, (Budapest: Osiris, 2002), 309–339., Pataki Ferenc, *NÉKOSZ-legendák* (Budapest: Osiris, 2005), Tanczos Gábor, *A népi kollégisták útja: 1939–1971* (Budapest: KSH, 1977)

jelensége újabb kori nevelés- és társadalomtörténetünknek.” Emlékezik rá az 50. évforduló alkalmából Pataki Ferenc egykori NÉKOSZ-titkár.¹⁶

A népi írók falukutatásának hatására született meg a népi kollégiumi eszme az 1930-as években, hogy internátus jellegű kollégiumokban a szegényparaszti származású gyerekeknek az értelmiségivé válás lehetőségét adják meg. Így jött létre 1942-ben a Bolyai, majd a Győrffy kollégium. 1948-ra 158 népi kollégium alakult meg az országban, s körülbelül 9500 középiskolás és egyetemista számára nyújtott életre szóló szakmai és közösségi tapasztalatot. Kialakul a kollégiumok élete, mely mind ez ideig a legintenzívebb tehetségrobbanást hozta Magyarországon a „Fényes szellők” indulóval, jelvényel, sajátos mozgalmi és pedagógiai hagyományokkal. Majd eljön 1949, a mozgalom felszámolásának éve, s a trauma: a NÉKOSZ-t pártoló Rajk László koncepció s pere, majd kivégzése. 1956 tavaszán, a XX. kongresszus után esély nyílik a NÉKOSZ tisztázására, hagyományainak felélesztésére. Az ’56 júliusára tervezett NÉKOSZ jubileumi ünnepséget megakadályozza a hatalom, júliusban a Petőfi Kör ülészik, október 13-án kerül sor az egykori Győrffy kollégisták találkozójára, a rendezvényen Nagy Imre is megjelenik. Majd jön ’56 október 23-a és az ezt követő leverés. A megtorlás különböző hullámokban sújtja az egykori nékoszosokat. A NÉKOSZ része lesz a Nagy Imre-pernek is, amelynek keretében úgy próbálják beállítani a Petőfi-kört, mint olyan tömörülést, amely tudatosan készült a rendszer megdöntésére. Sok szellemi vezér börtönbe kerül. Többször kerül sor a NÉKOSZ rehabilitációs kísérletére, de a mozgalom megítélése sokféle. Néhány név a résztvevők névsorából: Nagy László, Juhász Ferenc, Csanádi Imre, Simon István, Sipos Gyula, Jancsó Miklós, Kovács András, Bacsó Péter, Soós Imre, Szirtes Ádám, Horváth Teri, Berek Kati, Váradi Hédi, Psota Irén – az akadémikusokat nem is említve.¹⁷

Az 1956-os Intézet Oral History Archívuma számos kutatható interjúval szolgál, ezek az elemzésen túl alkalmat adnak az interjúkészítés metodikai elemzésére is, melyhez az intézet szakirodalommal rendelkezik. Kitűnő elemzési lehetőséget kínál Pataki Éva NÉKOSZ-legenda című dokumentumfilmje, melyet az ’56-os intézet támogatott. Pataki Éva – az egykori NÉKOSZ-vezető, Pataki Ferenc lánya – dokumentumfilmjében az oral history módszereit alkalmazva képes interjúkat mutatni be. Ezt a műfajt a rendező már a Kiutazása közérdekelt sért című dokumentumfilmjében is alkalmazta, amiben egy, a hetvenes évek végén Kanadába emigrált magyar gyogyepedagógusnő hősiesnek nem mondható, de a kort felidéző élettörténetét, a kiutazás mozzanatait ismerhetjük meg a mindennapi ember nézőpontjából. A NÉKOSZ-legenda a történeti feldolgozás, a minden résztvevőben nyomot hagyó, megismételhetetlen pedagógiai mozgalom bemutatása mellett a

¹⁶ Pataki Ferenc, „Tűnődés a NÉKOSZ öröksége felett”, *Új Pedagógiai Szemle* (1998): 6. szám. 73–81.

¹⁷ Pataki Ferenc, *A NÉKOSZ-legenda* (Budapest: Osiris, 2005)

kollektív emlékezetéről is szól. Az emlékezés síkjával többször is játszik a film. Egyrészt, amikor korabeli filmhíradók, fényképek tűnnek fel az emlékezők beszélgetései során, másrészt Pataki a filmjébe beleszerkeszti Szörényi Rezső 1970-ben forgatott NÉKOSZ-filmjét, a Kivételes időszak című, betiltott dokumentumot. Ez a debreceni nékoszosok drámáját rögzíti, azt, hogy hogyan váltak szét az utak '56 után. Pataki Éva a részletek felhasználása mellett megkereste a film két ma is élő szereplőjét: Somlyai Magda történészt és Juhász József nyelvészt. Azt is láthatjuk, hogy hogyan nézik vissza a Szörényi-filmbeli önmagukat a film szereplői, és hogyan nézik ezt a filmet és a korabeli filmrészleteket az életben maradt szemtanúk. Mindezt az érzést tovább fokozta a filmbemutatón az a momentum, hogy a filmben felcsendülő Sej szellők, fényes szellők indulót a jelen lévő volt kollégisták ösztönösen énekelni kezdték. „Forradalmárok voltak vagy a forradalom janicsárjai? Hősök vagy áldozatok?”¹⁸ – ezt feszegeti Pataki Éva filmje.

A szemináriumi munka lehetőséget teremthet egy további vitára, a szemtanú Pataki Ferenc akadémikus, az MTA Pszichológiai Kutatóintézete kutatóprofesszorának a NÉKOSZ-ról, illetve az együttes élmény – kollektív emlékezet témában megjelent írásairól, rádiófelvételeiről.¹⁹ Pataki Ferenc NÉKOSZ-legenda című, hiánypótló összefoglalóját a kollektív emlékezet ismeretének folyamatos önreflexiójával írta meg. A filmkultúrán felnövekvő generáció számára alkalom nyílhat a témában létrejött művészeti alkotások elemzésére is, például Jancsó Miklós filmklasszikusának, a Fényes szelek megtekintésére is, mely a hallgatók vizuális kultúrájának fejlesztését is elősegíti. A kamerákkal már jól ellátott fiatalok – a szeminárium vagy speciálkollégiumi órák keretein belül – akár a dokumentumfilm készítéséig is eljuthatnak.

Az oral history olyan tanulási folyamat, mely során az interjúalany, a kérdező és az elemző egyaránt tanul. Mint andragógiai módszer, alkalmat adhat a szociális és kommunikációs készségek fejlesztésére, a kritikai szemlélet kialakítására, a résztvevőközponitú, tapasztalati tanulás megvalósítására. Az oral history elősegíti az egyéni élet újratapasztalását, az identitás erősítését, élethelyzetek, konfliktusok tudatosítását.

---

¹⁸ Pataki Éva, NÉKOSZ-legenda filmbemutató, 2005. december 12. <http://www.rev.hu/html/hu/filmek/nekosz.html> (letöltve az internetről 2007. március 1.)

¹⁹ Pataki Ferenc, „Kollektív narratívumok és csoportidentitás”, *Magyar Pszichológiai Szemle* (1997/98): 5–6. szám. 577–581.

THE OPPORTUNITIES OF INTRODUCING ORAL HISTORY INTO THE CURRICULUM OF ANDRAGOGY STUDIES

The study – based on examples from Mircea Eliade – proposes to ease the traditional juxtaposition of historiology and collective memory, a term used for oral history by Jan Assman. This concept of collective memory is employed as a method by András Németh and Éva Szabolcs as well as a „pedagogical memory” to attain a steady factor in the educational processes. The study, focusing on the education of history and then on the history of andragogy, follows the suggestions of Ruth Tudor and Bob Stradling, both of whom propose the use of oral history in curriculum studies. The author admits that the Hungarian approach to the education of history is rather cautious about methodological innovations. Yet, as the study argues, more and more oral history resources are available in Hungary, collections which may supply ample material for educational purposes. One example given is the Oral History Archives of the 1956 Institute, Budapest. The author proposes, that – within the education of the history of andragogy – the knowledge and expertise lying within the oral history resources on adult educational courses as folk high schools, reading circles and free universities may represent a highly valuable asset. One of the proposed examples is the history of the National Association of People’s Colleges (NÉKOSZ), not only richly documented through personal memoirs (e.g. that of Ferenc Pataki), but made available on various film as well. The author states that these and similar materials may serve good grounds as methodological tools both for seminary discussions and for individual research on the history of andragogy.